

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Α. Σε ό,τι αφορά φωτοτυπίες σε βιβλιοθήκες/φωτοτυπικό κέντρο/φωτοτυπικά μηχανήματα εντός Τομέων

Ισχύει ο περιορισμός του δικαιώματος αναπαραγωγής για ιδιωτική χρήση (άρθρο 18 Ν. 2121/1993).

Επιτρέπεται χωρίς άδεια του δημιουργού η αναπαραγωγή προστατευόμενων έργων, μέσω φωτοτυπικών μηχανημάτων, εκτυπωτών, scanner, κλπ., έργων που έχουν νομίμως δημοσιευτεί για ιδιωτική χρήση εκείνου που την κάνει (§1). Η ελευθερία της αναπαραγωγής για ιδιωτική χρήση δεν ισχύει όταν με την αναπαραγωγή εμποδίζεται η κανονική εκμετάλλευση του έργου ή βλάπτονται τα νόμιμα συμφέροντα των δημιουργών (§2).

Συνεπώς:

1. Απαγορεύεται η έντυπη ή ψηφιακή αναπαραγωγή (φωτοτυπίες, εκτυπώσεις, ψηφιοποίηση/σάρωση κ.λπ.) **ολόκληρου έργου** π.χ. ενός επιστημονικού συγγράμματος, ανεξάρτητα από την έκτασή του (ήτοι των αριθμό των σελίδων του) και ανεξάρτητα από το εάν η αναπαραγωγή υλοποιείται από τον ίδιο τον ενδιαφερόμενο («επωφελούμενο» από την εξαίρεση πρόσωπο) ή από τρίτο πρόσωπο, π.χ. υπάλληλο της βιβλιοθήκης ή του φωτοτυπικού κέντρου του ΑΠΘ, ο οποίος ενεργεί κατ' εντολή του ενδιαφερόμενου χρήστη και μόνο για προσωπική χρήση του ιδίου.

2. Το επιτρεπόμενο ποσοστό αναπαραγωγής δεν ορίζεται στο νόμο. Αυτό προσδιορίζεται με βάση τις αρνητικές προϋποθέσεις που αναφέρονται στην παρ. 2 του άρθρου 18, δηλαδή, της μη παρεμπόδισης της κανονικής εκμετάλλευσης του έργου και της μη βλάβης των νόμιμων συμφερόντων του δημιουργού/δικαιούχου. Γίνεται δεκτό, συνεπώς, ότι απαγορεύεται η αναπαραγωγή (έντυπη ή ψηφιακή) ολόκληρου του έργου καθώς και μεγάλου μέρους αυτού· **ωστόσο, ο ορισμός**

ποσοστού θα ήταν αυθαίρετος και ούτε η νομολογία προτείνει κάποιο ποσοστό. Αντιθέτως, γίνεται δεκτό ότι επιτρέπεται η αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση ενός ολόκληρου άρθρου/μελέτης δημοσιευμένου/-ης σε επιστημονικό περιοδικό (σε έντυπη ή ηλεκτρονική μορφή) ή μιας φωτογραφίας.

3. **Ρητά απαγορεύεται εκ του νόμου** (άρθρο 18 παρ. 2): (ι) η αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση αρχιτεκτονικού έργου, υπό μορφή κτιρίου ή άλλης κατασκευής και (ιι) η αναπαραγωγή με τεχνικά μέσα έργων των εικαστικών τεχνών που κυκλοφορεί σε περιορισμένο αριθμό ή η γραφική παράσταση μουσικού έργου τεχνών

4. Δεν αποτελεί ιδιωτική αναπαραγωγή, και συνεπώς απαγορεύεται, η χρήση έργων στο πλαίσιο μιας επιχείρησης ή μιας υπηρεσίας ή ενός οργανισμού (λ.χ. του Πανεπιστημίου) (ά 18 παρ. 1i.f.)

5. **Δεν απαγορεύεται** η έντυπη ή ψηφιακή αναπαραγωγή.

(i) Νόμων, δικαστικών αποφάσεων, εγκυκλίων, κανονισμών, κλπ.

(ii) Έργων πνευματικής ιδιοκτησίας που διατίθενται ψηφιακά από ελεύθερες πηγές (λ.χ. στον ιστότοπο SSRN) ή στο πλαίσιο αδειών *creative commons*. Στην περίπτωση αυτή τα «έργα» φέρουν την επισήμανση cc, ενώ το εύρος των δικαιωμάτων που παραχωρεί ή/και αντιστοίχως διατηρεί ο δημιουργός/συγγραφέας (some rights reserved) συνάγεται από το είδος της άδειας, υπό την οποία πραγματοποιείται η δημοσίευση/ανάρτηση. Για περισσότερες πληροφορίες είναι σκόπιμο οι ερευνητές/διδάσκοντες να επισκέπτονται τον ιστότοπο: www.creativecommons.ellak.gr (για τις ελληνοποιημένες άδειες) καθώς και τον: <https://creativecommons.org> [Στον ιστότοπο του ΑΠΘ γίνεται ειδική/αναλυτική αναφορά στο καθεστώς των εν λόγω αδειών, αλλά σκόπιμο θα ήταν να τονιστεί η σημασία τους στο πλαίσιο της -υπό διαμόρφωση- πολιτικής για τήρηση της νομοθεσίας για την πνευματική ιδιοκτησία]

(iii) Έργων που έχουν περιέλθει στο δημόσιο χώρο (“Κοινό Κτήμα”/public domain), δηλαδή έργων, των οποίων η περιορισμένη διάρκεια προστασίας έχει λήξει (70 έτη μετά τον θάνατο του δημιουργού/ life + 70 years).

(iv) Στοιχείων, δεδομένων ή πληροφοριών που δεν αποτελούν έργα πνευματικής ιδιοκτησίας καθώς και των ειδήσεων (=νέων της ημέρας)

(v) Εκφράσεων της λαϊκής παράδοσης/*folklore* (λ.χ. λιανοτράγουδα, μαντινάδες, δημοτικά τραγούδια, παροιμίες, γνωμικά, λαϊκά παραμύθια κ.ο.κ.)

6. Οι υπάλληλοι βιβλιοθηκών/φωτοτυπικού κέντρου επιτρέπεται μόνον ως παρένθετα πρόσωπα να διεξάγουν την πράξη της αναπαραγωγής έργου (ψηφιακής ή έντυπης) και κατόπιν εντολής του ενδιαφερόμενου προσώπου, που θα κάνει την ιδιωτική χρήση. Αντιθέτως, απαγορεύεται η με δική τους πρωτοβουλία αναπαραγωγή έργων με σκοπό την μετέπειτα χρήση τους από όποιον ενδιαφέρεται. Έτσι, λ.χ., αποτελεί σοβαρό παράπτωμα η ψηφιοποίηση (scanning) και αποθήκευση στους σκληρούς δίσκους των η/υ ή/και των φωτοτυπικών μηχανημάτων του φωτοτυπικού κέντρου του ΑΠΘ ολόκληρων συγγραμμάτων (ήτοι, προστατευόμενων έργων) με σκοπό την αναπαραγωγή (έστω και) μέρους αυτών, κατ' εντολή φοιτητών, μελών ΔΕΠ, ερευνητών κ.ο.κ., σε εύθετο χρόνο.

B. Σε ό,τι αφορά την αναπαραγωγή έργων κατά τη διδασκαλία ή τις εξετάσεις

Εδώ ισχύει η εξαίρεση/περιορισμός της χρήσης έργων για διδασκαλία του άρθρου 21 Ν. 2121/1993, όπως ισχύει σήμερα μετά την ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/790. Οι προϋποθέσεις εφαρμογής της εξαίρεσης/περιορισμού διαφοροποιούνται ανάλογα για το ένα πρόκειται για αναλογική ή για ψηφιακή αναπαραγωγή έργων χάριν της διδασκαλίας/εξετάσεων

1. Αναλογική αναπαραγωγή και χρήση έργων κατά τη διδασκαλία/εξετάσεις (άρθρο 21 §1 Ν. 2121/1993)

«Επιτρέπεται χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή η έντυπη αναπαραγωγή άρθρων νομίμως δημοσιευμένων σε εφημερίδα ή σε περιοδικό, σύντομων αποσπασμάτων έργου ή τμημάτων σύντομου έργου ή έργου των εικαστικών τεχνών νομίμως δημοσιευμένου, εφόσον γίνεται αποκλειστικά για τη

διδασκαλία ή τις εξετάσεις σε εκπαιδευτικό ίδρυμα, στο μέτρο που δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο μη εμπορικό σκοπό, είναι σύμφωνη με τα χρηστά ήθη και δεν εμποδίζει την κανονική εκμετάλλευση. Η αναπαραγωγή πρέπει να συνοδεύεται από την ένδειξη της πηγής και των ονομάτων του δημιουργού και του εκδότη, εκτός εάν αυτό είναι αδύνατο».

Συνεπώς:

1. Επιτρέπεται η έντυπη αναπαραγωγή έργων (στην έκταση που ορίζει ο νόμος) χωρίς άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, εφόσον έχει αποκλειστικό σκοπό την ενίσχυση της διδασκαλίας (και όχι την υποκατάστασή της) ή τις εξετάσεις σε εκπαιδευτικό ίδρυμα.
2. Επιτρέπεται η έντυπη αναπαραγωγή ολόκληρων των άρθρων που είναι δημοσιευμένα σε περιοδικό ή εφημερίδα καθώς και η αναπαραγωγή ενός εικαστικού έργου.
3. Επιτρέπεται η έντυπη αναπαραγωγή σύντομων αποσπασμάτων από άλλο έργο (λ.χ. βιβλίο) ή τμημάτων σύντομου έργου (λ.χ. ποιήματος). Περαιτέρω προσδιορισμός της έννοιας του «σύντομου» επιτυγχάνεται, κατά περίπτωση, σύμφωνα με τη ρήτρα εφαρμογής της διάταξης «στο μέτρο που δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο μη εμπορικό σκοπό, εφόσον είναι σύμφωνη με τα χρηστά ήθη και δεν εμποδίζει την κανονική εκμετάλλευση του έργου». Για την έντυπη αναπαραγωγή έργων χάριν διδασκαλίας/εξετάσεων ο νόμος δεν προβλέπει ποσοστά επιτρεπόμενης αναπαραγωγής.
4. Επωφελούμενοι της εξαίρεσης είναι τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, ωστόσο, την πράξη της έντυπης αναπαραγωγής έργων ενεργούν οι διδάσκοντες καθηγητές οι οποίοι έχουν και την ευθύνη επιλογής των έργων καθώς και του αριθμού των αντιτύπων, που δεν πρέπει να υπερβαίνει τον αριθμό των μαθητών της τάξης.
5. Δεν απαγορεύεται, δηλαδή επιτρέπεται ελεύθερα χωρίς τις ως άνω προϋποθέσεις, η αναπαραγωγή, όπως και στην περίπτωση της αναπαραγωγής για ιδιωτική χρήση (βλ. παραπάνω):
 - (i) Νόμων, δικαστικών αποφάσεων, εγκυκλίων, κανονισμών, κλπ.

(ii) Έργων πνευματικής ιδιοκτησίας που διατίθενται ψηφιακά από ελεύθερες ή στο πλαίσιο αδειών creative commons (π.χ. SSRN).

(iii) Έργων που έχουν περιέλθει στο δημόσιο χώρο, δηλαδή, έληξε η διάρκεια προστασίας τους (70 έτη μετά τον θάνατο του δημιουργού).

(iv) Στοιχείων, δεδομένων ή πληροφοριών που δεν αποτελούν έργα πνευματικής ιδιοκτησίας καθώς και των ειδήσεων (=νέων της ημέρας)

(v) εκφράσεων της λαϊκής παράδοσης

2. Ψηφιακή αναπαραγωγή και διάθεση έργων κατά τη διδασκαλία/εξετάσεις (άρθρο 21 παρ. 2)

Πρόκειται για ένα νέο περιορισμό που προστέθηκε στο άρθρο 21 Ν. 2121/1993 με τις νέες παραγράφους 2 έως 6, κατά την ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/790.

Σύμφωνα με την παράγραφο 2, «*Επιτρέπονται χωρίς την άδεια του δημιουργού η αναπαραγωγή, η παρουσίαση στο κοινό και η κατ' αίτηση διάθεση στο κοινό, για την ψηφιακή χρήση έργων χάριν μόνο παραδείγματος κατά τη διδασκαλία ή τις εξετάσεις σε εκπαιδευτικό ίδρυμα, στον βαθμό που δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο μη εμπορικό σκοπό, εφόσον η εν λόγω χρήση: α) πραγματοποιείται υπό την ευθύνη εκπαιδευτικού ιδρύματος, στις εγκαταστάσεις του ή σε άλλους χώρους ή μέσω ασφαλούς ηλεκτρονικού περιβάλλοντος στο οποίο έχουν πρόσβαση μόνο οι μαθητές ή οι φοιτητές και το εκπαιδευτικό προσωπικό του εκπαιδευτικού ιδρύματος, β) δεν υπερβαίνει το πέντε τοις εκατό (5%) της συνολικής έκτασης του έργου ή δεν υπερβαίνει ένα άρθρο νομίμως δημοσιευμένο σε εφημερίδα ή περιοδικό ή ένα ποίημα ή ένα έργο των εικαστικών τεχνών, συμπεριλαμβανομένων των φωτογραφικών έργων και γ) συνοδεύεται από αναφορά της πηγής, συμπεριλαμβανομένου του ονόματος του δημιουργού και του εκδότη, εκτός εάν διαπιστωθεί ότι αυτό είναι αδύνατο*». Συνεπώς:

1. Επιτρέπεται χωρίς άδεια του δημιουργού/δικαιούχου, αλλά υπό την προϋπόθεση καταβολής εύλογης αμοιβής υποχρεωτικά σε Οργανισμό Συλλογικής Διαχείρισης (ΟΣΔ) (§5 άρθρου 21) η ψηφιακή αναπαραγωγή καθώς και η παρουσίαση ή κατ'

αίτηση ψηφιακή διάθεση έργων μέσω του διαδικτύου, αποκλειστικά για λόγους ενίσχυσης της διδασκαλίας ή για εξετάσεις υπό τους όρους της παραγράφου 2 του άρθρου 21. Μέχρι στιγμής δεν έχουν ρυθμιστεί τα ζητήματα εύλογης αμοιβής μεταξύ ΟΣΔΕΛ (του μοναδικού ΟΣΔ που διαχειρίζεται έργα του Λόγου) ή άλλων ΟΣΔ που εκπροσωπούν άλλες κατηγορίες δικαιούχων, π.χ. εικαστικών ή δικαιούχων οπτικοακουστικών έργων, και των επωφελούμενων του περιορισμού, δηλαδή, των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Συνεπώς, ο περιορισμός ψηφιακής χρήσης έργων δεν έχει ενεργοποιηθεί και ως εκ τούτου δεν μπορεί να τύχει ακόμη εφαρμογής η παρ. 2 του άρθρου 21.

2. Από τη στιγμή που θα ενεργοποιηθεί ο περιορισμός της παρ. 2 του άρθρου 21 θα επιτρέπεται (ενδεικτική αναφορά):

- (i) Η εντός της αίθουσας διδασκαλίας αναπαραγωγή και παρουσίαση προστατευόμενων έργων σε ψηφιακή μορφή για την ενίσχυση της διδασκαλίας ή την προαγωγή του διαλόγου μεταξύ των μαθητών σε σχέση με τη διδασκόμενη ύλη (λ.χ. σε ηλεκτρονικούς πίνακες, στο πλαίσιο παρουσίασης ppt κλπ.)
- (ii) Στην περίπτωση των ψηφιακών χρήσεων, η επιτρεπόμενη έκταση της αναπαραγωγής και της ψηφιακής διάθεσης ορίζεται ρητά στο νόμο· δεν πρέπει να υπερβαίνει το πέντε τοις εκατό (5%) της συνολικής έκτασης του έργου ή να μην υπερβαίνει ένα άρθρο νομίμως δημοσιευμένο σε εφημερίδα ή περιοδικό ή ένα ποίημα ή ένα έργο των εικαστικών τεχνών, συμπεριλαμβανομένων των φωτογραφικών έργων.
- (iii) Σε περίπτωση μαθημάτων από απόσταση (λ.χ. μέσω zoom), η ίδια χρήση υπό τους παραπάνω όρους είναι επιτρεπτή, εφόσον η ψηφιακή διάθεση γίνεται «ελεγχόμενα», δηλαδή, εντός ενός «περιβάλλοντος» ή μιας ψηφιακής πλατφόρμας» ή «δικτύου» ελεγχόμενης πρόσβασης, η είσοδος στο οποίο επιτρέπεται με κωδικό, από τους διδάσκοντες και τους φοιτητές που ανήκουν στη συγκεκριμένη τάξη και παρακολουθούν το μάθημα.
- (iv) Εκπαιδευτικό υλικό, που προορίζεται για ενίσχυση της διδασκαλίας, και υπό τους όρους της παρ. 2 του άρθρου 21, μπορεί να είναι προσβάσιμο πριν ή και μετά το μάθημα στους φοιτητές μέσω του e-learning.auth, που

αποτελεί ένα ασφαλές ηλεκτρονικό περιβάλλον, με ελεγχόμενη πρόσβαση.

- (v) Στο e-learning επίσης, εκτός από τα παραπάνω, μπορεί να αναρτάται ελεύθερα ο,τιδήποτε βρίσκεται εκτός προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας (**Βλ. παραπάνω υπό Β 1(5)**). Καθώς επίσης και υλικό που έχει δημιουργήσει ο διδάσκων, και το οποίο προστατεύεται, στο μέτρο που δεν υπάρχουν επ' αυτού άλλα δικαιώματα, λ.χ. ένα άρθρο που δεν έχει δημοσιευθεί σε επιστημονικό περιοδικό ή αναρτάται σε μορφή word/pdf από το δικό του αρχείο (αυτοέκδοση, όπου δεν υπάρχουν δικαιώματα του εκδότη) ή έχει δημοσιευτεί από τον ίδιο ως «ελεύθερο δικαιωμάτων», λ.χ. με άδεια cc ή έχει αναρτηθεί σε ιστότοπο ελεύθερης πρόσβασης (open access, λ.χ. ssn).
- (vi) Όλα τα παραπάνω ισχύουν στο πλαίσιο τόσο των προπτυχιακών όσο και των μεταπτυχιακών μαθημάτων που διδάσκονται είτε από τα μέλη ΔΕΠ του πανεπιστημίου μας είτε από επισκέπτες καθηγητές.
- (vii) Επωφελούμενοι της εξαίρεσης είναι τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τα οποία φέρουν και την ευθύνη για τυχόν παραβάσεις, πρακτικά, ωστόσο, είναι οι διδάσκοντες καθηγητές. Αμφισβητείται, εάν στα επωφελούμενα πρόσωπα εμπίπτουν και οι φοιτητές, ως (συμ)μετέχοντες στην εκπαιδευτική διαδικασία.
- (viii) Πρόκειται για ρυθμίσεις αναγκαστικού δικαίου. Συνεπώς με συμβατικούς όρους δεν μεταβάλλονται οι προϋποθέσεις εφαρμογής του περιορισμού για ψηφιακές χρήσεις έργων χάριν της διδασκαλίας (ά. 21 παρ. 6), **με την επιφύλαξη μόνον της παρ. 3 του άρθρου 21**.
- (ix) Στο άρθρο 21 παρ. 3 προβλέπεται η μοναδική απόκλιση από τον κανόνα της παρ. 2. Ειδικότερα, είναι δυνατή η παράκαμψη του περιορισμού της παρ. 2 (+ παρ. 5) μέσω του συστήματος των κατάλληλων διαθέσιμων αδειών στην αγορά. Με το σύστημα των διαθέσιμων αδειών θα μπορούσε να αυξηθεί το ποσοστό του 5% στο πλαίσιο της ελεύθερης διαπραγμάτευσης μεταξύ ΟΣΔΕΛ και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, ενώ σε καμία περίπτωση τα ΑΕΙ δεν είναι υποχρεωμένα να συμφωνήσουν στη λήψη τέτοιων αδειών, εάν δεν είναι σύμφωνα με τους όρους υπό τους

οποίους αυτές διατίθενται. Με άλλα λόγια, εφόσον δεν λάβουν τέτοια άδεια, «αναβιώνει»/ισχύει δηλ. ο περιορισμός της παρ. 2 (υπό τους εκεί αναφερόμενους όρους/«όρια» νόμιμης χρήσης) σε συνδ. με την παρ. 5, όπου προβλέπεται η υποχρέωση καταβολής εύλογης αμοιβής στον αρμόδιο ΟΣΔ (δηλ. στον ΟΣΔΕΛ). Ωστόσο η προβλεπόμενη εκ του νόμου διαδικασία (γνωστοποίηση στον ΟΠΙ) δεν έχει ακόμη ενεργοποιηθεί και, ως εκ τούτου, ακόμη δεν μπορεί να υπάρξει συμφωνία (άδεια ψηφιακής χρήσης έργων κατά τη διδασκαλία) που θα παρακάμπτει τους όρους του περιορισμού της παρ. 2.

Γ. Ο Δημόσιος δανεισμός από πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες

Ο Δημόσιος δανεισμός προστατευόμενων έργων από βιβλιοθήκες ρυθμίζεται πλέον εκτενώς από το άρθρο 5 Α Ν. 2121/1993.

Με εξαίρεση τους υλικούς φορείς ήχου και εικόνας που ενσωματώνουν οπτικοακουστικά έργα και ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές, επιτρέπεται ο δημόσιος δανεισμός έργων από βιβλιοθήκες χωρίς άδεια από τους δημιουργούς/δικαιούχους (άρθρο 5 παρ. 1). Εφόσον πρόκειται για βιβλιοθήκες δημοσίων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (λ.χ. βιβλιοθήκες δημοτικών σχολείων ή Γυμνασίων/Λυκείων) ή για ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, που είναι μέλη του Συνδέσμου Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (ΣΕΑΒ), αυτές εξαιρούνται από την καταβολή εύλογης αμοιβής για το δημόσιο δανεισμό (άρθρο 5 παρ. 2). Συνεπώς, επιτρέπεται ελεύθερα ο δημόσιος δανεισμός από πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες χωρίς την υποχρέωση ουδεμίας εύλογης αμοιβής στους δικαιούχους. Εδώ, βεβαίως, εμπίπτει και ο διαδανεισμός, ενώ το «τέλος» που συχνά εισπράττεται από τις αλλοδαπές βιβλιοθήκες βάσει των εσωτερικών κανονισμών λειτουργίας των ιδίων εκφεύγει του πεδίου εφαρμογής των οικείων εθνικών διατάξεων.